

Европейски съд по правата на човека

Костовски срещу Холандия (Kostovski v. the Netherlands)

Жалба № 11454/85, А.166

Решение от 20 ноември 1989 г.

(резюме) *

Чл. 6, т. 3, б. „d“: право на лицето, обвинено в престъпление, да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението, разгледан във връзка с **чл. 6, т. 1**: право на справедлив процес при наличие на наказателно обвинение

По принцип всички доказателства трябва да бъдат събрани в присъствието на подсъдимия, в публично заседание. Все пак, да се използват като доказателства показания, дадени на предварителното производство, само по себе си не е несъобразно с чл. 6, т. 3 (d), при условие че се зачитат правата на защитата. Като правило тези права изискват на обвинения в престъпление да се предостави достатъчна и действителна възможност да противостои и да зададе въпроси на свидетел, даващ показания срещу него, било по времето когато свидетелят депозира показанията си, било в един по-късен етап на процеса.

Факти по делото

На 20 януари 1982 г. трима маскирани мъже извършили въоръжено нападение на банка. Полицията получила анонимно телефонно обаждане от мъж, посочващ жалбоподателя като един от извършителите. Лица, пожелали да останат анонимни, се явили и направили изявления в полицейското управление. На 1 април 1982 г. г-н Костовски бил задържан, заедно с други лица. Съдия-следователят разпитал свидетеля, който дал сведения на полицията, в присъствието на полицаи, но в отсъствието както на прокурор, така и на жалбоподателя и на неговия защитник. Съдия-следователят, който не знаел самоличността на лицето, счел страха му от отмъщение за основателен и затова уважил желанието му да остане анонимно. Той изпратил на адвокатите на засегнатите лица копия от официалните доклади, включително и от показанията на разпитаното от него анонимно лице, и посочил, че могат да представят писмени въпроси въз основа на дадените показания, но няма да бъдат поканени да присъстват на разпита. Адвокатът на жалбоподателя представил писмено 14 въпроса към анонимния свидетел, но той отговорил само на два от тях, тъй като, както посочил в доклада си съдия-следователят, те или не били зададени от него, с цел да се запази анонимността на свидетеля, или самият свидетел отказал да

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека“, издаден от НИП през 2007 г.

им отговори по същата причина.

В насроченото по наказателното дело заседание, по искане на жалбоподателя Утрехтският районен съд изслушал магистратите и един от полицаите, които били разпитвали анонимните свидетели. Съдът, съгласно чл. 288 от НПК, не позволил на защитата да им зададе някои въпроси, насочени към изясняване на техните източници на информация и надеждност, когато отговорите биха разкрили самоличността им. Самите анонимни свидетели не били разпитани в съдебно заседание. Противно на поисканото от защитата, официалните доклади, изготвени от полицията и от съдия-следователя за разпитите на тези свидетели, били допуснати като доказателства. Също и показанията, дадени под клетва пред съдия-следователя от един от анонимните свидетели, били прочетени в съдебно заседание и приети като доказателства. В присъдата си районният съд отбелязал по отношение използването на показания на анонимни свидетели, че техният източник на информация не може да бъде проверен, че той не може да си формира независимо убеждение за тяхната достоверност и че обвиняемият е бил лишен от възможността за очна ставка с тях. Като оправдание за решението си да използва все пак тези показания като доказателства по делото, съдът отбелязал, че се е убедил във виновността на г-н Костовски, намирайки показанията за взаимно подкрепящи се и частично допълващи се и вземайки предвид изложените от полицията и съдия-следователя в съдебно заседание становища за надеждността на един от анонимните свидетели. Като отбелязал също, че жалбоподателят е бил осъждан в миналото за подобни престъпления, съдът признал него и другите подсъдими за виновни в извършването на въоръжен грабеж и им определил наказание по шест години лишаване от свобода.

Амстердамският апелативен съд отменил присъдата на Утрехтския районен съд, тъй като стигнал до различна оценка на доказателствата. След повторно гледане на делото обаче, апелативният съд също признал жалбоподателя и другите подсъдими за виновни и им наложил същите наказания. Подобно на районния съд, апелативният съд също не разпитал анонимните свидетели, но, отново противно на поисканото от защитата, допуснал като доказателства официалните доклади на полицията и на съдия-следователя за разпитите им. Съдът констатирал, че свидетелите, които дали показания по своя собствена инициатива, са имали основание да се страхуват от отмъщение. Върховният съд оставил подадената жалба без уважение, тъй като не намерил, че апелативният съд е действал незаконосъобразно.

Резюме на решението на Европейския съд

Жалбоподателят се оплаква, че не е получил справедлив процес, тъй като са били допуснати като доказателства официалните доклади за показанията, дадени от двама анонимни свидетели, които не са били разпитани в никое от съдебните заседания.

“... [3]адача на Съда в настоящия случай е не да изрази становище за това дали показанията са били правилно допуснати и преценени като доказателства, а по-скоро да установи дали производството, разгледано като цяло, включително и начина, по който са били събрани доказателствата, е било справедливо. Затова, а също и защото гаранциите, предоставени от т. 3 на чл. 6, са конкретни прояви на правото на справедлив процес, установено в т. 1, Съдът ще разгледа оплакванията на

жалбоподателя в светлината на т. 3 (d) и т. 1, взети заедно. Съдът отбелязва, че само едно от лицата, дали показания, а именно лицето, чиито показания са били прочетени в съдебно заседание, е имало качеството на “свидетел” според холандското право. Въпреки това, с оглед на автономното тълкуване, което трябва да се дава на това понятие, и двете дали показания лица следва да бъдат разглеждани като свидетели за целите на чл. 6, т. 3 (d) от Конвенцията, тъй като и в двата случая показанията, прочетени или не в съдебно заседание, са били на практика допуснати и взети под внимание от съда. По принцип всички доказателства трябва да бъдат събирани в присъствието на подсъдимия, в публично заседание, с оглед на състезателността. Това обаче не означава, че за да бъдат използвани като доказателства свидетелските показания трябва винаги да бъдат давани пред съд в публични заседания – използването като доказателства на свидетелски показания, дадени на предварителното производство, само по себе си не е несъобразно с т. 3 (d) и т. 1 на чл. 6, при условие че са били зачетени правата на защитата. Като правило тези права изискват на лицето, обвинено в престъпление, да бъде предоставена достатъчна и действителна възможност да противостои и да зададе въпроси на свидетел, даващ показания срещу него, било по времето, когато свидетелят депозира показанията си, било в един по-късен етап на процеса. В настоящия случай обаче, на жалбоподателя не е била предоставена такава възможност, макар и да е несъмнено, че той е искал да се изправи срещу анонимните лица и да им зададе въпроси. Тези лица не само не са били разпитани в съдебно заседание, но и показанията им пред полицията или пред съдия-следователя са били дадени в отсъствието на г-н Костовски и на неговия адвокат. Следователно, в нито един етап от производството те не са могли да бъдат разпитани пряко от него или от негово име. Вярно е, че и в Утрехтския районен, и в Амстердамския апелативен съд, защитата е могла да разпита един от полицаите и двамата съдия-следователи, които са изслушали показанията. Тя е могла също, но само по отношение на едно от анонимните лица, да представи писмени въпроси до лицето чрез съдия-следователя. Все пак, характерът и обхватът на въпросите, които защитата е имала възможност да зададе по един от тези начини, са били значително ограничени поради решението, че анонимността на свидетелите трябва да бъде запазена. Последната особеност на случая увеличавала трудностите, пред които е бил изправен жалбоподателят. Ако защитата не е осведомена за самоличността на лицето, което иска да разпита, тя може да бъде лишена от онези подробности, които биха й дали възможност да покаже, че това лице е предубедено, враждебно настроено или ненадеждно. Показанията или други уличаващи обвиняемия изявления е възможно да бъдат умишлено неверни или просто грешни и защитата едва ли ще може да докаже това, ако й липсва информацията, която би й позволила да провери надеждността или да хвърли съмнения относно достоверността им. Опасностите при подобно положение са очевидни. По-нататък, за всяко от съдилищата е било невъзможно, поради отсъствието на тези анонимни лица, да наблюдава тяхното поведение по време на разпита и така да формира свое собствено впечатление за тяхната надеждност. Наистина, съдилищата са събрали доказателства по последния въпрос и несъмнено, както изисква холандското право, те са проявили особено внимание при оценяване на въпросните показания, но това едва ли може да бъде счтено за адекватен заместител на прякото наблюдение. Истина е, че едно от анонимните лица е било разпитано от съдия-следователи. Съдът обаче е длъжен да отбележи, че в допълнение към факта че нито жалбоподателят, нито адвокатът му са

присъствали на разпитите, самите съдия-следователи не са били осведомени относно самоличността на лицето – положение, което не може да не се е отразило при проверката за достоверност. Що се отнася до другото анонимно лице, то въобще не е било разпитвано от съдия-следовател, а само от полицията. При тези обстоятелства не може да се каже, че трудностите, с които е трябвало да се справи защитата, са били неутрализирани от процедурите, следвани от съдебните органи. (...)

Както и в предишни случаи, Съдът не подценява важността на борбата срещу организираната престъпност. Макар и нарастването на организираната престъпност безспорно да налага въвеждането на съответни мерки, твърденията на правителството не отдават, според Съда, нужното значение на онова, което адвокатът на жалбоподателя определи като "интересът на всеки човек в едно цивилизовано общество от контролируемо и справедливо съдебно производство." Правото на справедливо правораздаване заема толкова важно място в демократичното общество, че не може да бъде жертвано заради целесъобразността. Конвенцията не изключва използването, на стадия на предварителното производство, на източници като анонимните информатори. Все пак, последващото използване на анонимни показания като достатъчно доказателство за виновността, както е в настоящия случай, е нещо различно. То е довело до ограничения в правата на защитата, които са били несъобразни с гаранциите, съдържащи се в чл. 6. На практика правителството е признало, че осъждането на жалбоподателя се е основавало "в решаваща степен" на анонимните показания.

Ето защо Съдът заключава, че при обстоятелствата по делото ограниченията, засегнали правата на защитата, са били такива, че г-н Костовски не е получил справедлив процес. Следователно, налице е нарушение на т. 3 (d), разгледана във връзка с т. 1, на чл. 6."¹

¹ Решението е взето с единодушие.